

1992 az átalakítási szándékok és trendek publikálásának éve volt az Orosz Föderáció könyvtár- és tájékoztatásügyében és informatizálását illetően

Az orosz szaksajtó 1992 elejétől fogva – nem túlzás – csakúgy ontotta a könyvtár- és tájékoztatásügyi, valamint informatizálási követelményhalmazokat és koncepciókat, illetve a belőlük később kisarjadt törvénytervezeteket. Ebből a publikációhalmazból eddig a TMT a következő címeken közölt, illetve közöl referátumokat:

- ▶ *Új ütemet és új minőséget Oroszország informatizálásában!* (1992. 11–12. sz. p. 527.)
- ▶ *Javaslat egy 1993 és 1995 közötti informatizálási koncepcióra Oroszországban* (1993. 11–12. sz. p. 498.)
- ▶ *Az információs erőforrásokkal kapcsolatos állami politika és a tudományos-műszaki információs rendszer korszerűsítése* (1993. 11–12. sz. p. 500–501.)
- ▶ *Volt egyszer egy Lenin Könyvtár. Rumjancev Könyvtár lesz belőle?* (1993. 11–12. sz. p. 498–500.)
- ▶ *Törvénytervezet az orosz állami tudományos-műszaki információs rendszerről* (1992. 11–12. sz. p. 525.)

Ezúttal – miközben megemlíti, hogy 1992. október 20-án hatályba lépett a csak hivatkozásokból tudomására jutott törvény az elektronikus számítógépek programjainak és az adatbázisoknak a védelméről – a lap három törvénytervezet ismertetésére vállalkozik.

1. Törvénytervezet az Orosz Föderáció könyvtárügyéről

A tíz fejezetből álló tervezet a következő könyvtárügyi dolgokban „foglal állást”: általános rendelkezések; könyvtárak létesítése, regisztrálása, megszüntetése és újjászervezése; a használók jogai és kötelezettségei; a könyvtárak jogai és kötelezettségei; a könyvtári állomány; a könyvtári ellátás rendszere; a könyvtárak irányítása; könyvtárosok, munkabérek és szociális garanciák; nemzetközi együttműködés.

Az iménti „állásfoglalások” rendjében haladva, a következő részletekre érdemes felhívni a hazai szakmai közvélemény figyelmét:

Ha a nemzetközi jogi normák ellentmondanak az orosz törvény előírásainak, akkor az előbbiek a mérvadóak. (Ez – ugyebár – a szovjet érában legalábbis felért egy „gulagra utalással”).

Miközben a tervezet – helyel-közzel – az Orosz Föderáció államilag fenntartott könyvtárait és a „sokféle egyéb könyvtártípusra” vonatkozik, garanciákat az állam csak a területi könyvtári ellátásért és megfe-

lelő feltételek között tartásáért, illetve a könyvtártudomány műveléséért, a képzésért és továbbképzésért, a műszaki-anyagi fejlesztés ösztönzéséért és a könyvtári statisztika vitelért vállal.

Az állam nem akar beavatkozni a könyvtárak szakmai dolgaiba, ami ugyancsak nóvum a földteke – ahogy szokás volt mondani – egyhatodán.

Könyvtárat minden természetes és jogi személy alapíthat, sőt – *horribile dictu* – megfelelő kulturális megállapodások alapján külföldi személy is. A könyvtári vagyon az alapító-fenntartó vagyona.

A tervezet által akceptált típusok: szövetségek, államiak, önkormányzatiak, ágazatiak, vállalatiak, intézményiek, társadalmi szervezetiek, magántulajdonúak és vegyes tulajdonúak. A könyvtárak szervezeti és működési szabályzat szerint működnek, miután (a törvény hatálybalépését követő 3 hónapon belül) regisztráltatták magukat székhelyük önkormányzatánál, illetve államigazgatási szervénél. A regisztrálást csak törvénybe ütköző esetekben szabad megtagadni, ám a dolog bíróság elé vihető.

Állami és municipális (önkormányzati) könyvtár megszűnése ellen a polgárok bírósági tiltakozással élhetnek. A „magasabb rangú” könyvtárak megszüntetése – szükség szerint – alkotmánybírósági közbelépést is előidézhet.

Kimondatik: az államtitkokat tartalmazó dokumentumokon kívül nem szabad semmiféle dokumentumot elzárni a használó elől, ami nem zárja ki, sőt meghatározott dokumentumok vonatkozásában ajánlatossá teszi a kímélő használati módok alkalmazását (mikrofilm, másolat stb.). Ebben a paragrafuscsoportban esik szó a nemzetiségi nyelvű irodalommal való ellátás jogáról, illetve a vakok és a mozgáskorlátozottak speciális ellátásának kötelezettségéről.

A könyvtárak kötelezettségeit a tervezet az általános emberi jogokból vetíti le (teljes tájékoztatás az állományról a könyvtárak katalógusai révén; adatszolgáltatási tilalom az olvasókról, kivéve a tudományos célokat; politikai semlegesség biztosítása; ideológiai pluralizmus jegyében való működés).

A könyvtárak jogainak biztosítása abból indul ki, hogy az állam lemond a könyvtárak szakmai ügyeibe történő beavatkozásról. Mindaddig, amíg ezt az egyes könyvtárak szervezeti és működési szabályzata megengedi, minden könyvtár maga dönti el, miként működik, milyen együttműködési alakzatokba lép be, kíván-e kereskedelmi tevékenységet folytatni, illetve részt venni könyvtárellátó létesítmények életrehívásában, végül: miként akarja szankcionálni az olvasói vétségeket.

Az állománygyarapítást és -apasztást tárgyaló fejezet azért érdekes, mert

- ▶ rendelkezik a föderáció és egyes régióinak „állami könyvtári állományáról”, amelynek – decentralizált őrzés mellett – a köteles példányokból és a régi és ritka nyomtatványokból kell kialakulnia;
- ▶ lehetővé teszi a magángyűjtemények védetté nyilvánítását;
- ▶ kimondja a különféle állományvédelmi (állag- és rongálásvédelmi) kötelezettségek ellátását.

Önkéntes és/vagy szerződéses alapon hozhatók létre a területi, ágazati, iparági és egyéb könyvtári rendszerek a feladatok jobb és gazdaságosabb ellátása céljából. Maga az állam közvetlenül csupán a központi (nemzeti és paranemzeti) könyvtárak működését finanszírozza, illetve (esetenként és szükség szerint) hozzájárul az egyéb fontos (megyei és járási, városi önkormányzati vezető) könyvtárak működésének dotálásához. Ezenfelül – típuszűkítés nélkül – a céltámogatásokat is kilátásba helyezi a tervezet.

Meglehetősen bonyolult pont határozza meg az ellátórendszerekben részt vevő könyvtárak jogait és kötelezettségeit. Ezek vezető intézményei a köztársasági, megyei-járási rangú és a központi ágazati könyvtárak. Ebből a mezőnyből emelkedik ki majd az ún. nemzeti és paranemzeti könyvtárak köre.

Mivel a könyvtárak az Orosz Föderáció információs rendszerének integráns összetevői, szoros együttműködést kell az információs szervekkel és az archívumokkal kialakítaniuk. Nem kevésbé fontos kooperációs kötelezettségük van a könyvtáraknak a különféle közművelődési-közültatási szervezetek vonatkozásában is.

A könyvtárügy és az egyes könyvtárak irányítását – fenntartását, felügyeletét és fejlesztését – illetően a tervezet külön-külön határozza meg

- ▶ az államhatalmi és kormányzati feladatokat,
- ▶ a helyi önkormányzati szervezetek illetékességét,
- ▶ a könyvtárigazgató és a könyvtári kollektíva irányítási tennivalóit,

beleértve a könyvtárak finanszírozásával és személyzeti munkájával kapcsolatos feladatokat is.

Végül: a nemzetközi együttműködésben és a nemzeti szervezetek munkájában való részvétel minden könyvtár számára felkínált jogosítvány, amihez – természetesen és akárcsak világszerte – az adott könyvtárnak rendelkeznie kell a megfelelő feltételekkel (cserére alkalmas szolgáltatások, szakmailag és idegen nyelvi felkészült személyzet, utaztatási és „látogatógadai” pénzeszközök stb.).

2. Az Orosz Föderáció törvénytervezete az orosz nemzeti könyvtárakról

Ez a törvénytervezet a nemzeti érdekű könyvtárakat emeli ki a majdani könyvtárügyi törvény által átfogott könyvtárak tömegéből. Megkülönböztet teljes jogú

nemzeti könyvtárat és paranemzeti könyvtárat. A nemzeti könyvtár általános gyűjtőkörű, míg a paranemzeti a nálunk használt terminológia szerinti országos hatókörű szakkönyvtárnak felel meg.

A tervezet kijelölésekkel nem él. Ehelyett kritériumokat határoz meg, s ezek teljesítése esetén az egyes könyvtárak mintegy megpályázhatják a nemzeti, illetve a paranemzeti könyvtári címet és státust. Mindezt az érintett könyvtáraknak alapszabályzatban kell rögzíteniük.

A nemzeti könyvtárak politikailag, nemzetileg és vallásilag egyaránt semlegesek. Nyilvános voltukat a 18 éven aluliak vonatkozásában is érvényesíteni kell (bizonyos megszorításokkal). E könyvtárak használata – a kereskedelmi adatbázisok kivételével – ingyenes, ezen ingyenes helybenhasználat, könyvtárközi kölcsönzés, katalógushasználat és tájékoztatási igénybevétel értendő.

A nemzeti könyvtárak körét jelentős kedvezmények illetik meg. Így: teljes vagy válogatott kötelespéldánysort kapnak ingyenesen; annyi fizetett köteles példányra van joguk, amennyire szükségük van; nincs költségvetési befizetési, adó-, vám- és illetékfizetési kötelezettségük; nem fizetnek posta- és távközlési díjakat; költségvetésük akkor is biztosított, ha történetesen „kereskednének”.

A nemzeti könyvtárak gyűjteményei állami tulajdonban vannak, nem szabad őket sem eladni, sem privatizálni. Az állami költségvetésben külön rovattal szerepelnek.

A nemzeti könyvtárak igazgatóit az Orosz Föderáció elnöke nevezi ki a Legfelső Tanács utólagos tájékoztatásával. A tudományos munkák koordinálását-irányítását minden nemzeti könyvtárban tudományos tanács látja el. A nemzeti könyvtárak igazgatói országosan tanácsba tömörülnek. A nemzeti könyvtárak összessége fölött felügyelőbizottság működik javaslattevő szervként, s mint ilyennek „szava van” mind a költségvetések megállapításában, mind a fejlesztési irányok kimunkálásában. E bizottságban – a meghívott szakembereken kívül – a föderáció vezető szervei képviselik magukat. A bizottsági ügyeket kétszemélyesen nem népesebb iroda intézi. A határozatok kétharmados többséget kívánnak. A bizottság munkájáról a Legfelső Tanácsnak és az Orosz Föderáció elnökének tartozik beszámolni, illetve a fenti instanciáknak felelni tevékenységéért.

3. Az Orosz Föderáció törvénytervezete az információról, az informatizálásról és az információvédelemről (Az 1992. november 11-i verzió)

Az egyébként szokványos általános rendelkezések közül ki kell emelni a fogalmi definíciók hosszú sorát (információ, adatok, informatizáció, dokumentáris információ, dokumentum, dokumentumok [információk]

masszívuma, információkészletek [információvagyon], információk folyamatok, információrendszer, automatizált információrendszer, adatbázis, adatbank, információ- és információrendszer-tulajdonos, információhasználó, informatizációs termékek, illetve termelés, szervezetek), továbbá azt, hogy

- a törvénytervezet hatálya alól kiveszik a tömegközléssel, a művészetekkel, a műemlékekkel, a nem dokumentált műfajokkal kapcsolatos információt, illetve a szerzői és szabadalmi jogi információkat is;
- kimondatik a nemzetközi normatívák elsődlegessége, ha az orosz normatívák ellentétben vannak velük;
- a természetes és jogi személyek informálódását csak a törvény korlátozhatja.

Információkészletek felhalmozására, azaz könyvtárak, archívumok, állományok, adatbázisok és adatbankok létesítésére gyakorlatilag minden állampolgárnak és jogi személynek joga van. Az állam és különféle specializált szervei mindössze az államilag jelentős információk begyűjtésével, feltárással és szétszórásával „törődnek”, értve ezen a megfelelő feltételek biztosítását is, illetve nem feledkezve meg az imént említett „törődéssel” átfogott intézmények és produktumok regisztrálási kötelezettségeinek előírásától sem.

Az információkészletek és a belőlük előállított információk szolgáltatások lehetnek magán- és állami tulajdonban, ez utóbbiak a nemzeti vagyon egy részét teszik ki. A nemzeti vagyonhoz tartozó információk nyíltak, mindössze az Orosz Föderáció államtitkairól szóló törvény megszabta információk a kivételek ez alól. Ezenfelül vannak ún. bizalmas szolgálati, szakmai, ipari, kereskedelmi stb. információk, amelyekhez a hozzáférést az információtulajdonos szabályozza.

Az állami szervek gyűjtötte személyi információk nem használhatók fel oly módon, hogy az állampolgároknak bármiféle kárt okozzanak. A személyi információkat kezelő munkatársak büntetőjogi felelősséggel tartoznak e tekintetben.

Automatizált információrendszer ugyancsak valamennyi természetes és jogi személy létesíthet. Az Orosz Föderáció kormánya gondoskodik arról, hogy a nemzeti információvagyon alapján korszerű automatizált információrendszerek jöjjenek létre és működjenek.

A törvénytervezet mintegy megerősíti az elektronikus számítógépek programjainak és az adatbázisoknak a védelméről szóló törvényt, amikor leszögezi, hogy az efféle munkák szerzői és szerzői kollektívái védelemben részesülnek, mielőtt szerzőségüket az Állami Információs Nyilvántartásban regisztráltatták. A programtermékek minősége felett az állami certifikáció őröködik, ami ugyancsak az imént megnevezett intézmény feladata. Az állampolgárok tulajdonában lévő információk rendszerek csak regisztráltatás és certifikálás esetében tarthatnak igényt védelemre. Ezenfe-

lül: ezek az állampolgári tulajdonú információk rendszerek – megállapodás esetén – bekapcsolódhatnak a hazai és külföldi információs hálózatokba. A külföldiekbe azonban csak akkor, ha az általuk feldolgozott bizalmas információk előzetesen megfelelő védelemben részesülnek.

Az informatizációval és annak infrastruktúrájával kapcsolatban az illetékes vállalatoknak szektorsemlegesen kell lenniük. Az állam mindenestre kötelezi magát, hogy kedvező körülményeket teremtsen az informatizációs ipar és infrastruktúra fejlődéséhez.

Az információs és az informatizációs eszközök termelése ugyancsak szektorsemleges, azaz bárki vállalkozhat előállításukra. Az állami szervek e tekintetben antimonopol politikára vannak kötelezve.

Több paragrafusból álló fejezet részletezi a nyílt információhoz való hozzáférés szabályait, amelyek egyike leszögezi, hogy a nemzeti információvagyonhoz való hozzáférés mindenki számára ingyenes, illetve ezeket az ingyenes információszolgáltatásokat az illetékes állami szervek finanszírozzák. A személyi és szervezeti információkhoz a „tárgyazott” személyeknek és szervezeteknek hozzáférési és korrekciókövetelési joguk van.

Kimondatik – megint a szektorra való tekintet nélkül – az információk birtoklóinak felelőssége a nyújtott információk adekvát voltaért.

A tervezet ötödik fejezete valójában ismétlés: az eddigi „információvédelmi törvényhelyek” összefoglalása a következő paragrafuscímek alatt: a védelem céljai; az információvédelemben részt vevő szervek jogai és kötelezettségei; az információvédelem jogszabályi biztosítékai; az információ veszélyt nem okozó volta (azaz: a haditechnikai stb. információk ismételtlen való kizárása a nyílt információrendszerből); a certifikáció és a licencgyakorlat jogi védelme; az informálásban és informatizálásban részt vevők jogi védelme, illetve a szabálysértők szankcionálása.

A hatodik s egyben utolsó fejezet az információkészletek (vagyon) és az informatizálás irányításának szervezésével-szervezetével foglalkozik. A föderáció információs és informatizációs politikája a tényleges szükségletek és a reális lehetőségek mezsgyéjén kíván haladni egy sokszektorú gazdaság feltételeit alapul véve. E politika összetevői: az alapelvek kimunkálása, a fejlesztési tervek és a termelés koordinálása, a kedvező kommunikációs környezet megteremtése, a külföldi segítség megszerzése és a nemzetközi együttműködés szervezése, a FÁK-on belüli kooperáció kezdeményezése és orientálása, a szükséges nyilvántartások működtetése, az „információs veszélyhelyzetek” (vö. hadiipar és haditechnika) kiküszöbölése, a nyereséget hozni nem képes ágazatok információellátásának és informatizálásának szervezése és finanszírozása, az ágazat- és régióközi munkálatok koordinálása, az információkban és az informatizálásban való

érdekeltségek erősítésének jogi-politikai szempontú elősegítése, szabványosítás, kutatás, képzés és továbbképzés.

Mindezekre a feladatokra a föderáció különféle vezető és ágazati szervein belül biztosítani kell a megfelelő szervezeti egységeket.

/Proekt Zakona Rossijskoj Federacii „O bibliotecnom dele”. = Naučnye i tehničskie biblioteki, 8. sz. 1992. p. 5–25.

Proekt Zakona Rossijskoj Federacii ob obščerossijskih nacional'nyh bibliotekah. = Naučnye i tehničskie biblioteki, 9. sz. 1992. p. 7–14.

Zakon Rossijskoj Federacii ob informacii, informatizacii i zaščite informacii. = Naučno-tehničeskaja informacija, Ser. 1. 12. sz. 1992. p. 3–9./

(Futala Tibor)

Javaslat egy 1993 és 1995 közötti informatizálási koncepcióra Oroszországban

Oroszországban felettébb nehéz és ellentmondásos körülmények között zajlik a társadalmi és gazdasági reform. Ráadásul még szegényen is. A reformokat késlelteti, ha ugyan nem lehetetleníti el az a tény, hogy az ország igencsak elmaradt az informatizálódásban. Különösen regionális szinten drámai a helyzet.

A vázolt helyzet oka nem utolsósorban az, hogy korábban, immár 20–30 év óta az egyik informálódási koncepciót sűrűn váltogatta egy másik, ám valamennyi csak kutatói ambíciók kielégítésére volt alkalmas. Ezek a koncepciók sok mindenre tekintettel voltak, egyre azonban nem, az átlagos használói igényre, amely semmi mást nem várt a folyamattól, mint megvalósult voltában hasznosítani áldásait. Mindhiába.

A tömegesen előforduló átlagos használó most is csak működő információs technológiákat, automatizált munkahelyeket, tájékoztató, bibliográfiai és analitikus adatbankokat és adatbázisokat kíván mihamarabb, mégpedig

- ▶ szociális, politikai, társadalomirányítási,
- ▶ regionális,
- ▶ jogi,
- ▶ földreformra és a farmerségre vonatkozó,
- ▶ privatizációs,
- ▶ vállalkozói,
- ▶ ökológiai,
- ▶ pénzügyi, tőzsdei és kereskedelmi,
- ▶ konvertálási,
- ▶ innovációs,
- ▶ szolgáltatási,

- ▶ művelődési és
 - ▶ kulturális
- témakörökből.

A különféle bemutatókon és ismertetéseken kitűnt, hogy az orosz információs technológia korántsem alkalmas, és az elkövetkező két-három évben nem is tehető alkalmassá az informatizálás, különösen a regionális szintű informatizálás előtt álló, inkább: dörmögő feladatok megoldására. Nincs más kiút, mint a külföldi technika tömeges „bevetése”, amely hálózati rendszerben is képes működni.

Ezt a fejlődést bizonyos típusprojektek kimunkálásával lehetne ösztönözni. Ezáltal akár két-három év alatt is lényeges előrelépés érhető el. Egyes szakemberek a regionális informatizálás könnyebbé tételére „támszónák” kialakítását javasolják, valószínűleg hasznos módon.

Az államnak az információs piac nonprofit szektorát kell csak finanszíroznia. Így a nemzeti információs központokat, nem utolsósorban valutát biztosítva számukra a nemzetközi információs vérkeringésbe való bekapcsolódásuk érdekében. Ezenfelül pénzügyi támogatást kívánnak az államigazgatási és az akadémiai informatizálási projektek is.

/TEREŠENKO, S. S.: K razrabotke koncepcii informatizacii Rossii na period 1993–1995 gg. = Naučno-tehničeskaja informacija, Ser. 1. 1992. 6. sz. p.1–5./

(Futala Tibor)

Volt egyszer egy Lenin Könyvtár. Rumjancev Könyvtár lesz belőle?

Jelcin elnök 1992. január 22-én elrendelte, hogy a Lenin Könyvtár bázisán létre kell hozni az Oroszországi Állami Könyvtárat (Rossijskaja gosudarstvenaja

biblioteka = RGB). Ez a rendelet önmagában nem váltott ki különösebb emóciókat a könyvtár munkatársai között: tulajdonképpen várni lehetett az ilyen irányú átalakítást.